

Pracovní list - Den, kdy byl spáchán atentát v Sarajevu (28. červen 1914)

Historický kontext:

Sarajevský atentát na následníka rakousko-uherskéhoho trůnu Fredinanda d'Este a jeho manželku byl organizován srbskou tajnou službou. Výkonem tohoto atentátu byla pověřena ilegální nacionalistická teroristická organizace *Mladá Bosna*. Hlavním motivem tohoto příkazu byla odplata srbská za anexi Bosny a Hercegoviny Rakouskem-Uherskem. Na stejné území si totiž činilo nárok Srbsko, které považovalo Bosnu za součást svého historického území tj. Velkého Srbska. Bosna byla po staletí ovládána Osmanskou říší a později ji obsadilo Rakousko-Uhersko. Je proto nutné se podívat hlouběji do minulosti na průběh a důsledky této anexe. Jinak bychom nemohli dostatečně pochopit motivaci a přesvědčení srbských nacionalistických teroristů, kteří atentát spáchali.

7. října 1908 si Bosnu a Hercegovinu svévolně připojilo Rakousko-Uhersko ke svému území a postavilo ostatní evropské státy před hotovou věc. Dosud toto území Habsburská monarchie spravovala na základě rozhodnutí Berlínského kongresu vnuceného přes protesty Turecka, ale také Srbska s ruskou podporou, které si na stejné území činily nárok. Fakticky tak dosud Bosnu a Hercegovinu Rakousko-Uhersko sice spravovalo, nicméně formálně patřilo Turecku. Anexi se situace dramaticky změnila. Bosna a Hercegovina byla prohlášena za korunní zemi Habsburků a správně byly podřízeny společnému ministerstvu financí Rakouska-Uherska. Předpoklad rakousko-uherského ministra zahraničí barona Aehrenthala, že se anexe obejde bez větších protireakcí na mezinárodní scéně, se však rozhodně nenaplnil. Anexe totiž vyvolala vážnou krizi, která se stala významným zlomem ve vývoji mezinárodních vztahů před první světovou válkou.

I. a Postoj německého císaře Viléma II. k anexi v roce 1908.

Německé císařství bylo jediným upřímným spojencem Rakouska-Uherska. Dalším byla formálně Itálie. Všechny tři tvořily tzv. Trojspolek. Nicméně o anexi nebyli spojenci Rakousko-Uherskem vůbec dopředu informováni, přestože šlo o hrubé porušení mezinárodních vztahů nastavených na Berlínském kongresu. Dokonce rakouský generální štáb podněcoval k preventivní válce s Itálií, tedy de facto proti spojenci. Německý císař Vilém II. krátce po doručení informace o anekčním plánu Vídně konstatoval následující:

„Jsem poslední ze všech v Evropě, kdo se o věci (anexe) dozvěděl. [...] Angličané budou mít právo tvrdit, že vše bylo předem zaranžováno Rakouskem, námi a Bulharskem proti Turecku a že jsme ve věci Orientální dráhy hráli nečistou komedii. Po 20 letech mé přátelské politiky vůči Turecku dal můj nejlepší spojenec signál k dělení evropského Turecka... Jestliže sultán bude donucen rozvinout zelený prapor svaté války, nebudu moci mu to mít nijak zvlášť za zlé.“

ZDROJ: Aleš SKŘIVAN, Císařská politika. Rakousko-Uhersko a Německo v evropské politice v letech 1906-1914, Praha 1996, s. 71

OTÁZKY A ÚKOLY:

1. Najděte v textu pasáž, ve které charakterizuje německý císař Vilém II. Rakousko-Uhersko. Jaká slova používá?
2. Zjistěte, zda-li německý císař Vilém II. oceňuje Rakousko-Uherský postup?
3. Dá se z textu vyčíst, čeho, nebo koho se německý císař Vilém II. obává?

Pracovní list:

I. b Úvodní strana francouzského časopisu Le Petit Journal z 18. října 1908

K pochopení velikosti dopadu anexe Bosny a Hercegoviny Rakouskem-Uherskem na mezinárodní vztahy mezi evropskými velmocemi je klíčová skutečnost, že Rakousko-Uhersko svým postupem hrubě porušilo poměry, které již 20 let byly nastaveny rozhodnutím Berlínského kongresu. To, že evropské velmoci nakonec zaujaly zdrženlivý postoj, neznamená, že by s postojem vídeňské vlády souhlasily. Nezasáhly, protože byly zaměstnány řešením problémů ve svých koloniích. Paradoxně největší nelibost vyjádřila srbská vláda, nikoli Turecko, které získalo po komplikovaných jednáních od Rakouska-Uherska finanční kompenzaci. Hrozilo, že napjaté vztahy se Srbskem dokonce přerostou v otevřenou válku. Teprve postoj evropských velmocí válce zabránil. Také vztahy s Ruskem byly na bodě mrazu.

ZDROJ: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/e/e5/Caricature_Bosnia_Annexion_1909_Ion_Kalem.jpg
Karikatura besenské anexe. Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001 - [cit. 2015-09-24]. Dostupné z:
https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/e/e5/Caricature_Bosnia_Annexion_1909_Ion_Kalem.jpg

OTÁZKY A ÚKOLY:

1. V jakém jazyce a v jaké zemi časopis vycházel?
2. Dokážete identifikovat osoby, které jsou v karikatuře zobrazeny?

3. Sympatizuje autor karikatury s některou z nich, nebo se to nedá jednoznačně určit?
I. c Dopis z 11. října 1908 od císaře Františka Josefa ministroví zahraničních věcí Rakouska-Uherska baronovi Aehrenthalovi.

Postup Rakouska-Uherska při anexi Bosny a Hercegoviny byl z hlediska mezinárodních vztahů bezprecedentní. Připojení tohoto území, které doposud formálně náleželo Osmanské říši, neomlouvalo ani fakt, že Rakousko-Uhersko toto území úředně spravovalo od časů Vídeňského kongresu. Jak se k anexi stavěly některé vládnoucí kruhy, dobře charakterizuje postoj samotného císaře Rakouska-Uherska Fratiška Josefa I.

„Drahý barone Aehrenthale!

Ted' když pominuly první vzrušené dny, je mou povinností Vám co nejupřímněji a nejsrdečněji poblahopřát ke znamenitému provedení anexe. Díky Vám jsme Evropě znovu ukázali, že jsme stále velmocí! Výborně! Vy sám jistě pocít'ujete nelíčenou radost a zadostiučinění, že jste tak úspěšně splnil Váš úkol. Pokračujte ve své práci jako doposud a nenechte si od nikoho líbit žádné nesmysly. Nyní je však hlavní udržet v Bosně železnou rukou klid. Jakýkoli pokus o puč nebo o proniknutí srbských četnických band přes hranici musí být potrestán zastřelením, pověšením apod. Obzvlášť pevně musíme držet na uzdě Srby v Bosně, musíme je neustále zastrašovat...Každý srbský emisar musí být neprodleně vypovězen ze země.“

ZDROJ: GLENNY, Misha. Balkán: 1804-1999 : nacionalismus, válka a velmocí. 1. vyd. v českém jazyce. Praha: BB art, 2003, 547 s. ISBN 80-725-7976-2. s. 232.

OTÁZKY A ÚKOLY:

1. Dokážete z textu poznat, komu autor dopisu píše?
2. Vypátrejte, jaký postoj zaujal autor dopisu vůči adresátovi? Co je hlavní myšlenkou dopisu?
3. Myslíte si, že je text dopisu veřejný? Svůj postoj zdůvodněte.
4. Jak se autor dopisu staví k srbské pozici?
5. Víte, kdo je autor dopisu?

I. d Titulní stránka Rovnosti a článek z druhé strany stejného vydání z 8. října 1908

Skutečnost, že postup Rakouska-Uherska ve věci anexe Bosny a Hercegoviny může budít obavy samotných obyvatel říše z nadcházejícího vývoje událostí, dokumentuje ukázka skenu z dobového sociálnědemokratického českého tisku.

ZDROJ: Rovnost: Zemský orgán československé strany sociálně demokratické. Brno: Rovnost, 1908, 24(266)

OTÁZKY A ÚKOLY:

1. Dokážete zjistit, kdy a kde vyšly tyto noviny?
2. Podle politické příslušnosti vydavatele by šlo určit, kterým čtenářům jsou noviny primárně určeny. Pokuste se určit, z jakého sociálního prostředí pochází typický čtenář listu?
3. Vzhledem k tomu, že již víme, jak probíhala I. světová válka, byly obavy autora článku na straně 2 „Nebezpečí války?“ „přestřelené“?

II. a Složení obyvatelstva Bosny a Hercegoviny

Národnostní a náboženské složení obyvatel Bosny a Hercegoviny bylo a je velmi pestré. Byl to důsledek velmi komplikované historie celého regionu. Toto území v různých fázích vývoje přináleželo k mnoha státům a říším. Každá etapa zde zanechala silné stopy. Nacionalismy 19. století již tak složitou celou situaci jen zkomplikovaly. Rakousko-Uherská anexe místní poměry ještě vyostřila. Největší národnostní skupinu tvořili Srbové. Dosud privilegovanou vrstvou však byli muslimové. Osmanská říše čelila odbojným tendencím nespokojeného slovanského, zejména srbského obyvatelstva. Ozývali se i Bulhaři. Idea Velkého Srbska zde rezonovala velmi silně.

národnost	%
muslimové	37
pravoslavní	44
katolíci	18
židé, Turci, Albánci, Řekové, Rakušani	1
celkový počet obyvatel	1 milion

Tabulku a graf vytvořil: Marcel Mahdal podle tureckého sčítání lidu z roku 1851. Viz Ladislav HLADKÝ, Bosenská otázka v 19. a 20. století, Brno 2005, s. 55.

OTÁZKY A ÚKOLY:

1. Z názvu tabulky a grafu určete, o jakých skutečnostech informuje.
2. Srbové měli největší podíl ve složení obyvatel Bosny a Hercegoviny. Dokážete podle tabulky zjistit, jaké náboženství praktikovali?
3. Tíhli Srbové v Bosně a Hercegovině více k Habsburské monarchii, k Srbsku či k Osmanské říši?

II. b Fotografie Moritzova lahůdkářství v Sarajevu z roku 1908.

Srbský nacionalista, dvacetiletý student gymnázia Gavrilo Princip zrovna nakupoval svačinu v sarajevském Moritzově lahůdkářství. Psal se 28. červen 1914. Nebyl v nejlepším rozpoložení. Nedlouho před tím se totiž jeho komplicové z ilegální srbské nacionalistické teroristické organizace Mladá Bosna neúspěšně pokoušeli uskutečnit atentát na rakousko-uherského následníka trůnu Ferdinanda d'Este. Bomba sice vybuchla, ale až pod následujícím autem. Zranila deset lidí. Jeho kamarádi byli zatčeni. Princip využil okamžiku, kdy se před lahůdkářstvím nečekaně, neplánovaně a náhle zastavil vůz s potenciálními oběťmi. Tentokrát pokus o atentát vyšel. Výsledkem byly dva mrtví. Následník trůnu a jeho manželka. Tato unikátní fotografie však pochází z roku 1908, doby kdy Rakousko-Uhersko anektovalo Bosnu.

ZDROJ: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/6/6a/1908-10-07_-_Moritz_Schiller's_Delicatessen.jpg
Lahůdky Moritz Schiller. Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2015-09-24]. Dostupné z: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/6/6a/1908-10-07_-_Moritz_Schiller's_Delicatessen.jpg

OTÁZKY A ÚKOLY:

1. Moritz Shiller provozoval lahůdkářství v Sarajevu. Vypátrejte, v jakých jazycích inzeroval reklamy?
2. Fotografie pochází z doby, kdy Rakousko-Uhersko připojilo ke svému území Sarajevo, celou Bosnu a Hercegovinu. Dokážete podle oblečení identifikovat etnicitu obyvatel, kteří čtou vyhlášku o připojení?

II. c Karikatura “K bosenské anexi” vídeňského satirického magazínu Kikirikie z roku 1908.

Anexe Bosny a Hercegoviny vzbudila u obyvatel v habsburské monarchii různé reakce. Velmi záleželo na politické a národnostní příslušnosti obyvatel. Nálady se podle toho často diametrálně různily. Postoj nacionálně německého, protislovansky orientovaného konzervativního tisku lze dokumentovat na této karikatuře. Podobně se na anexi Bosny dívali maďarští nacionalisté, kteří v tom viděli posilování slovanského obyvatelstva v říši.

Zur Annexion Bosniens.

OTÁZKY A ÚKOLY:

1. Určíte, v jakém jazyce jsou napsány popisky v karikatuře?
2. Vypátrejte, koho karikatura zobrazuje? Jak ji autor ztvárnil? Jaký postoj má u pozorovatele vzbudit?
3. Nápis na papírech, které v koši nese zobrazovaný, bychom mohli přeložit jako: “Panslovanská propaganda, úpisy státního dluhu,” Umíte z nich rozluštit postoj karikaturisty k anexi?

III. a Začátek války ve vzpomínkách Stefana Zweiga

Německý útok na Francii přes neutrální Belgii byl nečekaný. Pro většinu obyvatelstva to byl šok. Velmoci si překotně vypovídaly válku navzájem. Situace byla velmi nepřehledná. Přesto se všeobecně soudilo, že do Vánoc bude po válce. To byl však velký omyl.

Lidé opouštěli hotely po tisících, útokem brali vlaky, dokonce i ti nejdůvěřivější začali nyní co nejrychleji balit své kufry. Také já, jakmile jsem uslyšel zprávu o rakouském vyhlášení války Srbsku, jsem si zakoupil jízdenku, a vskutku bylo načase, neboť tento Ostende-express byl posledním vlakem, který z Belgie do Německa odjel. Stáli jsme rozčileni a plni netrpělivosti na chodbách a všichni spolu navzájem hovořili. Nikdo nebyl s to zůstat klidně sedět nebo číst, na každé stanici jsme se vyřítili ven, abychom získali nové zprávy, plni skryté naděje, že někde nějaká rozhodná ruka ještě může ta roztočená kola osudu zastavit. Stále ještě se nepomýšlelo na válku a ještě méně na vpád do Belgie; nebylo možné tomu uvěřit, protože člověk takovému šílenému vtipu uvěřit nechtěl... Tlačili jsme se k oknům na chodbách. Co se stalo? A tu jsem ve tmě uviděl příjíždět směrem k nám jeden nákladní vlak za druhým, otevřené vagóny přikryté plachtami, pod nimiž jsem zřetelně rozpoznával výhružné tvary kanónů. Srdce se mi rozbušilo. To musel být postup německé armády. Ale snad to přece jen, utěšoval jsem se, bylo jakési obranné opatření jen jakási hrozba mobilizací, a nikoli mobilizace sama... Rázem jsem seskočil ze stupátek, abych přinesl noviny a opatřil si informace. Nádraží však bylo obsazeno vojskem. Když jsem chtěl vstoupit do čekárny, stál před zavřenými dveřmi na stráž přísný úředník s bílým plnovousem: do nádražní místnosti nesmí nikdo vstoupit. Ale já už jsem za pečlivě zataženými skleněnými tabulkami dveří slyšel tiché řinčení a zvonění šavlí a tvrdě pokládaných pažeb. Nebylo pochyb, ta hrůza byla v chodu: německý vpád do Belgie proti všem ustanovením mezinárodního práva. Zděšen jsem opět nastoupil do vlaku a jel dál, zpět do Rakouska. Nyní už nebylo pochybností: jel jsem do války...

ZDROJ: ZWEIG, Stefan. Svět včerejška. Vyd. 1. Praha: Torst, 1994. s. 188-196. ISBN 80-85639-29-7

Nebo na Moderních-dějínách.cz: <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/prvni-hodiny-valky-1914/>

OTÁZKY A ÚKOLY:

1. V jaké situaci zastihl autora textu německý útok na Belgii?
2. Dokážete v textu zjistit postoj autora k německému postupu?
3. Lze z textu vyčíst autorův postoj k válce? Nalezněte pasáže, ze kterých se jeho přístup dá zjistit.

III. b Všeobecná mobilizace ve vzpomínkách Stefana Zweiga

Velká část obyvatel Německého císařství a Rakouska-Uherska v důsledku všeobecně rozšířeného militarismu válku vítala. Viděli v ní možnost prosazení svých zemí na úkor ostatních velmocí. Ne všichni však válku přivítali. T. G. Masaryk vzpomíná, že osobně zaznamenal diametrálně jiný přístup veřejnosti například v Drážďanech, kde davy jásaly při odjezdu vlakových souprav branců oproti chaosu a rozčarování z nadcházející války u českých spoluobčanů.

Příští ráno v Rakousku! Na každé stanici vylepovali vyhlášky, které oznamovaly všeobecnou mobilizaci. Vlaky se plnily čerstvě narukovanými rekruty, prapory vlály. Hudba duněla, celou Vídeň jsem našel v jakési závratí. První úlek z války, kterou nikdo nechtěl, ani národy, ani vláda, z této války, která diplomatům, kteří si s ní zahrávali a zastražovali, vyklouzla z nešikovné ruky proti jejich vůli, se proměnil v náhlé opojení. V ulicích se formovaly průvody, všude najednou vlály prapory, stuhy, a hudba hrála, mladí rekruti vítězoslavně pochodovali a jejich obličeje byly naplněny jasně, protože lidé jim provolávali slávu, jim, těm malým nevýznamným lidem všedního dne, kterých si jinak nikdo nevšímal a nikdo je neoslavoval.

ZDROJ: ZWEIG, Stefan. Svět včerejška. Vyd. 1. Praha: Torst, 1994. s. 188-196. ISBN 80-85639-29-7.
Nebo na Moderních-dějích.cz: <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/prvni-hodiny-valky-1914/>

OTÁZKY A ÚKOLY:

1. V jaké situaci našel Vídeň autor textu?
2. Jak podle autora vnímali mobilizaci mladí vojáci?
3. Dokážete odhadnout, zda-li byla podle autora válka nevyhnutelná?